

2.XII. 09

CASTELLÓN

UNIVERSITAT JAUME I

El Paraninfo

INVESTIDURA COM A “DOCTOR HONORIS CAUSA”

Agraïment a: Rector Magnífic i Claustre

Prof. Vicent Martínez Guzmán, sembrador empedernit, capità de noves singladures

Professors de la Universitat Jaume I, personal, alumnes...

A Sofía Sophia Herrero Rico

Estudiants del Master i Doctorat

Senyores i senyors, benvolguts col·legues i amics

Nou segle, nous solcs, noves llavors.

De la força a la paraula, la gran transició.

Ja no escalfa el foc d'ahir / ni el foc de avui

Í haurem de fer foc nou”

Miquel Martí i Pol, en: Crònica de demà (1977)

Sí. Al alba del segle i del mil·lenni, tindrem de fer foc nou; tindrem de canviar molts dels extraviats rumbos actuals. Tindrem que aixecar la veu perquè ens escolten los que el que pretendem seguir, costi el que costi, costi les vides que costi, els mateixos camins del passat.

Paraules al vent i paraules cara al vent:

*“...sempre amb vent de cara
quin llarg camí d’angoixa i de silencis”*

“Aquell neguit que ens manté sempre alerta”, perquè procurarán fer-nos creure que sempre estem participant, que formem part de les decisions. Però la realitat es que la paraula no arriba a ser escoltada en els colossals edificis on viuen els que prenen las decisions, dons tant les institucions publiques com privades sont freqüentment gigantesques estructures difícilment permeables a la veu de la immensa majoria. “Han prohibit les paraules perquè / no posin en perill / la fràgil immobilitat del aire. / Aquesta remor que se sent no és de pensaments. / Han estat prohibits perquè no engendrin / la necessitat de parlar...”

Mos distreuen per a que no pensem, per a que no discrepem. La veu es la gran esperança. Algú tindrà que parlar en nom dels que no poden, no saben o no gosen. La veu té que ser rigorosa, compromesa, meditada, per a ajudar i no confondre, per a contribuir als horitzons comuns.

Tenim que evitar que la rutina ens vagi guanyant, i que poc a poc, dia a dia, pam a pam, espais de la nostra diversitat, vaiguen desapareixent ocupats per el immens poder mediàtic actual. Tot el que mos rodeia intenta frustrar-mos, abstreure'ns de natros mateixos.

Tindrem que construir amb gran coratge la pau per la paraula, en lloc, de preparar-mos a utilitzar la força. *“La nostra missió es parlar”. / Llum de paraula”.*

¡Parlem!

Parlem com ens demanava lo poeta guatemaltec Otto René Castillo: *“Un dia la gent senzilla del meu poble preguntarà als intel·lectuals perquè romanien callats mentre la foguera de la seva pàtria s’extingia”...* Parlem, perquè si natros callem, qui parlarà?, ¿altra vegada les armes?”. Tenim que atrevir-nos a

parlar, parlar amb los joves, perquè necessitem la confluència de tots los esforços especialment els d'ells. No deixar que ens arrossegui la corren. La persona humana, lo valor de cada ser humà únic, té que ser preservat per damunt de tot. Es molt lo que s'ha perdut però també es molt lo que és possible rescatar. Uns pocs manejant hàbilment mecanismes i tècniques condicionen los nostres passos. La força de la joventut, manantial i la savia a la vegada, se troba en la cultura. En tots los ordres, la cultura es la força més gran.

La força de la paraula. De la veu de tots. La veu i mai més lo silenci. La paraula, al fi guanyarà.

Devem la paraula a la gent jove. La veu exacta. De quand en quand, lo crit. Mai la violència. Sempre la mà estesa, la veu estesa també cap a el nostre destí comú. Es el seu espai, el seu temps i ¡els devem tantes paraules!

El nou mil·lenni i el nou segle reclamen sabies i sabers, reclamen coneixement en les dos sentits de la paraula. Coneixe la realitat en profunditat per a puguer-le canviar en profunditat, per a que en estos primers temps del nou mil·lenni i del nou segle no siguen època de canvis sense un canvi d'època. Nou segle, nou solcs, noves llavors. Lo fracàs estrepitós del domini dels pocs sobre casi tots ens fa viure actualment moments de gran crisi, no només financera, si no democràtica, ètica, alimentaria, mediambiental. Ningú s'enganyi: no es poden substituir impunement, com es va fer al final de la dècada dels vuitanta, els "ideals democràtics" que proclama la Constitució de la UNESCO –justícia, llibertat, igualtat i solidaritat- basats tots ells en la igual dignitat humana, per les lleis del mercat.

Al final de la Guerra Freda, amb el derrumbament del Muro de Berlín, constituïa una gran oportunitat per a iniciar una nova era de reconciliació a escala mundial, dins del marc ètic i jurídic de unes Nacions Unides reforçades. Però no va a així. Ben al contrari, la cooperació internacional pera el desenvolupament se va a tornar en explotació; les ajudes en préstecs; la "democràcia" del Sistema de Nacions Unides en grups (G-7, G-8, G-20...) "plutocràtics", que emparats per l'eufemisme de la "globalització" estenien el

poder –militar, econòmic, tecnològic, mediàtic- a tot el mon. La major parts dels partits polítics van cauren en la immensa trampa de un sistema que, basat en la llibertat se va oblidar de la igualtat i de la justícia.

A pesar de la seva marginació i deriva, a pesar de tot, les Nacions Unides van seguir donant punts de referència, pautes de conducta, van seguir sembrant, van seguir plantant llavors de futur: en 1990, educació per a tots, durant tota la vida; 1992, la Agenda 21 sobre el medi ambient; en 1995, la Declaració sobre la Tolerància, los compromesos per el desenvolupament social i la dona i el seu paper insubstituïble en el desenvolupament; en 1999 la Declaració i Pla de Acció sobre una Cultura de Pau; i al any 2000, los Objectius del Mil·leni. I la Carta de la Terra, que comença així: “Ens trobem davant d’un moment crític en la història de la Terra, un moment en el qual la societat ha d’escollir el seu futur. A mesura que el món es fa més interdependent i fràgil, el futur presenta ahora grans riscos i grans promeses. Per continuar avançant hem de reconèixer que, enmig d’una magnífica diversitat de cultures i formes de vida, som una sola família humana i una sola comunitat de la Terra amb un destí comú. Hem d’unir-nos per crear una societat global sostenible basada en el respecte a la natura, el drets humans universals, la justícia econòmica i la cultura de la pau. Amb aquest objectiu, és imperatiu que nosaltres, els pobles de la Terra, declarem la nostra responsabilitat els uns vers altres, vers la gran comunitat de vida i vers les generacions futures”. Al final de d’aquest lluminós document, se’ns diu: “Com mai abans en la història, el destí comú ens crida a buscar un nou començament”.

El per-vindre està per fer. Per primera vegada en la història la condició humana es troba en condicions d’assegurar fórmules de convivència i de viure dignament com espècie que té la desmesura creativa. Esta desmesura es la nostra esperança. Son moltes les portes del passat que s’han de tancat i moltes les que s’han d’obrir. Son molts los nous solcs que s’han de cavar, moltes las noves llavors que s’han de plantar per anar substituint en esta immensa inèrcia que fa que el més privilegiats vulguin seguir utilitzant solucions pretèrites per a solucionar problemes d’avui.

La ignorància i la pobresa extrema; el fanatisme racial, religiós e ideològic; la intolerància, el desdeny al proïm; la opressió i la injustícia, son font de violència. Son estes las situacions humanes que conduïxen a la exclusió, la indiferència, al rancor i la animadversió. Per a atallar los conflictes des del primer moment, es menester identificar les seves arrels profundes i actuar a temps, en clarividència i coratge. La anticipació i la prevenció que d'ella pot resultar constitueixen la única victòria que està a la altura de les facultats distintives dels éssers humans.

Avui està clar que no es possible pagar simultàniament el preu de la guerra i el preu de la pau. Si desitgem construir una societat mes justa i pacífica per al proper segle, hem de assolir que al menys una part dels recursos que ara se malbaraten en mitjans de destrucció i mort, es destinin a la prevenció i el desenvolupament. La violència i la força han fracassat. L'autoritarisme ha mostrat la cara amarga de la derrota, junt a la de la mort.

¿Quin és la nostra força, la nostra única força? La paraula. No es guanyar. Se tracta de convèncer. Se tracta de mobilitzar un clam popular entorn d'uns ideals. Aquesta és la força genuïna de la democràcia. La paraula, com instrument del pensament u objecte d'art, com essència de la política o símbol religiós, és arrel i flor de tota cultura. Sense dubta era per això que Aristóteles definia a l'home alhora com ens polític i com ésser dotat de paraula. En aquest context tenen tot el sentit els versos de Salvador Espriu, quand escriu als joves: *“Però em viscut per salvar-vos els mots...”* Perquè val la pena consagrar la vida a salvar les paraules, el significat de les paraules -la pau, la cultura, la justícia, la solidaritat- per a preservar els principis ètics que les animen. No més així, en un procés que concience a tots els ciutadans es donarà una solució a l'altura del repte –de natura moral-, per a los seus veraders protagonistes: cada dona i cada home.

La gran transició del nostre temps es passar del pervers proverbi “Si vols la pau, prepara la guerra” al de “Si vols la pau, ajuda a construir-la amb el teu comportament quotidià”. Se tracta de passar de una cultura de imposició i guerra a una cultura de diàleg, conciliació i pau. “La cultura de pau es un

conjunt de valors, actituds, comportaments i estils de vida basats en: lo respecte a la vida; el final de la violència i la promoció i la pràctica de la no violència per mitjà de la educació, el diàleg i la cooperació; el respecte ple a la promoció de tots els drets humans i les llibertats fonamentals; el desenvolupament i protecció del medi ambient per a les generacions presents i futures; el respecte i el foment de la igualtat de drets i oportunitats de dones i homes; el respecte i foment de totes les persones a la llibertat d'expressió, opinió i informació...

La societat civil ha de comprometre's plenament en pràctica diària de una cultura de pau perquè com proclama la Declaració "ocupen una funció clau en la promoció de una cultura de pau els pares, els mestres, els polítics, els periodistes, els grups i òrgans religiós, els intel·lectuals, aquells que realitzen activitats científiques, filosòfiques, creatives i artístiques, els treballadors solidaris i de entitats humanitàries, els treballadors socials, aquells que realitzen funcions directives a diferent nivell, així com organitzacions no governamentals".

Esta Declaració ha de passar a ser realitat. Ja es va incorporant a les constitucions de varios països; als Estatuts de diverses Comunitats Autònomes;... i lo qu'es molt important: el sentiment popular de deixar les armes i utilitzar la paraula, com recomanava a principi del segle passat Bertha von Suttner en lo seu llibre "Abaix les armes!". Les càtedres UNESCO sobre Cultura de pau, la extensió a la formació ciutadana de la cultura de pau, les escoles "Espai de pau" com ja avui es lo cas de tota Andalusia, la cultura de pau als centres Batxillerat..., es la manera de portar a efecte esta gran "explosió espiritual" -utilitzant la mateixa expressió de Federico García Lorca al mes de abril de any 1936- esta commoció commoció de sentiments, de una vegada mirant al mon en lo seu conjunt, per evitar la vergonya col·lectiva de gent morint de fam quan gastem estes immenses candidats diàries de 3.000 milions de dòlars per a "preparar-nos per a la pau". A este respecte, és de destacar la Llei 27/2005 de 30 de novembre, de foment de la educació i la cultura de la pau, aprovada per les Cortes Generals de Espanya "La cultura de pau la cultura de pau s'ha de posar en pràctica a través de potenciar l'educació

per a la pau, la no-violència i els drets humans, a través de la promoció de la investigació per a la pau, a través de l'eliminació de la intolerància, de la promoció del diàleg i de la no violència, com pràctica a generalitzar en la gestió i transformació dels conflictes. Se tenen que promoure a tots els nivells del sistema educatiu les assignatures relatives a la educació per a la pau i els valors democràtics”.

Sí, pau basada en la justícia, en la llibertat, en la igualtat, en la solidaritat. Tots diferents però tots iguals. Ningú sentmès, ningú acceptant inèrcies ni supòsits que duen a admetre l'inadmissible, a viure súbdits i no ciutadans que participen, que construeixen cada dia democràcia en la seva conducta.

Dia a dia, pas a pas, consolidant una cultura de pau, de serenitat, de reflexió i elaboració de les pròpies opinions, sense actuar al dictat de ningú.

La educació es el millor antídoto de l'extremisme, del fanatisme, de l'arrogància, de la intransigència.

Pau en un mateix, pau a casa, pau en el poble, en la ciutat... pau en tot lo món. Amb proximitat constant, amb proximitat oferent, a qui més han sofert, a qui més ha plorat.

Cultura de pau per a reduir les disparitats i asimetries i alleujar, fins a extingir-la, la “temó i la misèria” de milers d'éssers humans.

Deure de memòria. Deure de memòria amb les víctimes, amb els que s'en van anar per a sempre, amb els que s'han quedat, amb tant sofriment...

Deure de fermesa i coratge amb els que atempten contra la vida dels altres, donant de vegades la seva, víctimes també del terror del fanatisme, de la ignorància, de la superstició, del sometim.

Deure de justícia per a no seguir, intransigents, superbs, conduint les regnes de les màquines de guerra, de destrucció, sense voler plegar-se a les normes internacionals, a l'acció concertada multilateral.

Deure de solidaritat amb els habitants de la Terra. Vivim des de sempre en una cultura de la llei del més fort, de submissió de la violència.

Arribem ara al començament del segle XXI, al segle de la gent, de la democràcia genuïna, en la qual els governants han de seguir la veu del poble perquè, d'una altra manera tindran que fer-ho per el clam popular, pacífic però ferm i constant, tant, a través del vot com de la utilització, per primera vegada a la història, de la tecnologia de la comunicació que permet la participació no presencial... En poc temps passaran de ser súbdits a ciutadans de ple dret. Es transitarà d'una cultura de força a una cultura de diàleg, de conciliació, d'enteniment, de pau.

Cultura de pau, en la serenitat, en la educació que afavoreix la participació i la facultat de escoltar.

I mai més el silenci. Devem la veu alta i permanent en favor dels que han sofert el fanatisme, l'extremisme, la ira, l'odi, la exclusió.

La veu dels que tant han sofert i que només desitgen que el seu dolor hagi servit per a evitar horrors similars el dia de demà.

I portar als culpables i als que els estimulen e instiguen davant dels tribunals.

Tots plegats, tots junts, per a recordar, per aixecar nostra veu, per a contribuir a identificar els culpables i sobre tot, per a evitar, en un gran moviment de solidaritat mundial, que existís que les asimetries socials i les injustícies que puguen conduir al genocidi silencios, com ara segueix passant cada dia, de més de 70.000 persones morint de inanició.

La paraula clau per la gran transformació que podem realitzar al començar el nou segle i mil·lenni és educació. Educació per actuar en virtut de les pròpies reflexions i mai més al dictat de ningú. Educació que significa conèixer les opinions dels altres, comparant, com a base ètica fonamental, amb el conjunt dels habitants de la Terra.

Això és educació: “dirigir la pròpia vida”, en insuperable definició de Francisco Giner de los Ríos. Com diu l’ article primer de la Constitució de la UNESCO, preparar a tot el mon per a “la responsabilitat del home lliure”. Lliure perquè la educació es alliberament; es doná a les pròpies, a les grans per a vol alt en el espai infinit del esprít, sense adherències, sense addicions, sense llast. Educació, també per a -seguint la recomanació de la Comissió Jacques Delors- “aprendre a viure junts”. Com tant llúcidament es diu en l’article primer de la Declaració de Principis sobre la Tolerància (novembre de 1995): “La tolerància consisteix en el respecte, l’acceptació i l’estima de la rica diversitat de les cultures del nostre món, de les nostres formes d’expressió i mitjans de ser humans. La fomenten el coneixement, l’actitud d’obertura, la comunicació i la llibertat de pensament, de consciència i de religió. La tolerància consisteix en l’harmonia en la diferència. No només és un deure moral, sinó que a més, és una exigència política i jurídica. La tolerància, la virtut que fa possible la pau, contribueix a substituir la cultura de la guerra per una cultura de pau”.

Ara per a aprofitar la crisi com oportunitat, com es diu en el famós vers de Hölderlin, es més apremiant que mai pensar en els altres, pensar el lo destí comú de tota la humanitat. Tant sols així podrem fer front a la gravíssima situació actual, perquè no és només un andamiatje econòmic que s’ha enfonsat sinó una concepció del poder, de les seues bases ideològiques. És necessari tenir en compte totes les dimensions d’este derrumbament per a reconstruir els nous edificis amb altres materials. I, sobretot, tindre beu presents com a fonament de tota l’actuació pública los "principis democràtics" que, en una històrica equivocació, es van substituir per les lleis del mercat. Tenim que aprofitar la crisi per el canvi de rumb, de destí i d’epoca que pot caracteritzà este segle.

Tenim que canviar el sistema econòmic basat en bona mesura en una economia de guerra (3.000 milions de dòlars diaris en despeses militars) per un sistema econòmic basat en el desenvolupament sostenible: energies renovables, producció d'aliments; producció d'aigua; salut i atenció sanitària total; transport elèctric per a reduir les emissions d'anhídrid carbònic; habitatns ecològic; ...

Fa unes dies vaig escriure aquest poema:

Mientras
estábamos
adormecidos,
distráidos,
manos irresponsables,
codiciosas,
lo atropellaron
todo,...
en todos
los espacios
de la Madre Tierra...
El aire,
el agua,
heridos.
Los montes
y los valles...
Tendremos ahora
que reparar,
mirando a nuestros hijos,
los profundos
zarpazos
que no deben
afectar fatalmente
su futuro.
Es una tarea
urgente.
Es nuestro
compromiso
de por vida...

Estem vivim un temps fascinant, perquè sabem que podem canviar les coses. Tenim los coneixements i tenim també la visió global que ens permet als ciutadans deixar de ser espectadors i passar a ser actors participatius, deixar

de ser receptors i expressar-nos, perquè com dia avanç, es possible utilitzar los telèfons mòbils i Internet per a la participació no presencial. Los temps del silenci han conclòs. Los temps del ciutadans súbdits han conclòs. En set o vuit anys han de produir un canvi de tal natura que les democràcies siguin autèntiques i reflecteixin la veu del poble del que emana el seu poder.

Al fi, “Natros... los pobles” com s'establix amb clarividència en la Carta de les Nacions Unides. “Natros los pobles... hem decidit evitar l’horror de la guerra a les generacions futures”. Sí, ara els pobles, la gent, tindrán ara en las seves mans lo timó i restabliràn los drets humans com a guia permanent, la Declaració universal que es va fer precisament per a “deslliurar a la humanitat del temor i de la misèria”

La pau es possible.

No hi ha camins per a la pau, la pau és lo camí, va diu clarament el Mahatma Gandhi. Un camí guiat per principis ètics. Per la justícia en primer lloc. La pau, es a la vegada arrel i resultat, llavor i fruit. Es necessari identificar las causes dels conflictes per a poder evitar-los. Previndre és la més gran victòria. Por això, es indispensable disposar de unes Nacions Unides que, amb els adequats recursos humans i materials, puguen complir la gran missió que se’ls hi va encomanar en 1945.

Construir la pau. Conèixer per a preveure, preveure per a previndre.

Educació per a tots durant tota la vida. Educació per a no guardar més silenci, per a exigir una governació guiada per els valors universals i no per les fluctuacions i veleitats del mercat. Que ningú aspiro ni esperi la pau si no ajuda a corregir les causes de la guerra, si no contribueix, mans i veus plegades a proclamar la radical igual dignitat de tots els éssers humans.

Es urgent un gran clamor a escala mundial.

Nou segle, nou solcs, noves llavors. Hi ha qui es semblen tan poca cosa que no poden fer res. Però si son molts els que planten una llavor poden esperar una gran collita. Si son milers i milions els que fan un petit pas, poden fer un gran salt cap a endavant. La transformació radical de una civilització de la força a una civilització de la paraula necessita estos nous solcs i estes noves llavors. Quan veia al President Obama jurar en seu càrrec de President dels Estats Units de Nord-americà, en este autèntic casi miracle de veure a un negre –al poc temps de “no blacks / no dogs” – pensava en la llavo plantada un día a la ciutat de Montgomery, que va desencadenar sentiments de que la no discriminació era possible. Que era possible somiar amb un món diferent com va a fer Martin Luther King. Obama, Martin Luther King fruit de la llavó que Rosa Parks, al no aixecarse del autobús en el que viatjabe al entrar un home blanc, va timbre el coratge de plantar i que es va multiplicar i multiplicar... El día 21 de octubre de 2008 il vaig a dedicar lo poema següent “A Rosa Parks, con infinita gratitud”:

Tuviste
el coraje
de permanecer
en el asiento
que debías
ceder
al hombre blanco.

A todos
nos liberaste,
a todos nos desataste
y diste
la condición
de hermanos.

Aquel día
no llegaste
a tu destino.

Esposada
te llevaron
al tiempo
que se iniciaba
el derrumbe
de muros,
de vallas
y cercados.

Y amanecían
días de esplendor
sin discriminación alguna
para toda
la condición humana.

Sr. Rector Magnífic, Professor Vicent Martínez Guzmán, Professors, alumnes,
personal tot de la Universitat Jaume I, senyores i senyors:

vaig a resumir esta exposició en un poema que escrit en el mes de juny de
2006, que diu molt clar que tota esperança es possible si s'ha tingut el coratge
de cavá solcs nous i posari noves llavors... Es aquest futur el que mereixen les
generacions esdevenidores:

“Ni una sola gota,
ha llovido.
Ni una sola semilla
ha germinado.
Pero están ahí
en los surcos
que tuvimos
el coraje
de arar

en pedregales.
Todo parece yermo.
Pero las semillas
están ahí.
Y este estar
a la espera
del agua
que les dará vida
es la esperanza
que nos queda
en este atardecer
sombrio...

Moltes graciès.